

és botornak tartja. Szép emléket emelt neki, mint eredeti gondolkodónak Ráczi is az Überweg—Heincze-félebölcsészettörténet legújabb kiadásában.,, (t. r.)

Az érdek. Irta *Sándor János* gymn. igazgató-tanár. A közérdek és az önérdekről foglal magában böles tanításokat a 16 lapra terjedő füzet. — **Tanító és tanítvány.** Képek az iskolai nevelés köréből. Irta *Elek Gyula* isk. igazgató Kolozsvár. 109 l. Most második kiadásban jelent meg bővítve. Megfigyeléseket jegyez fel a gyermekek természetéről és eljárásairól és arról, hogy az egyes esetekben mint tanító minő eljárást követett. A hasznos és esinosan kiállított könyv ára 1 kor. — **Dr. Szabó Mihály** Kisküküllő vármegye kir. tanfelügyelője *Útmutatót* adott ki az iskolák és óvodák irodai teendőinek ellátására. Ára 5 kor. 20 fill. Kapható Dicső-Szent-Mártonban.

KÜLÖNFÉLÉK.

A Krisztus-kérdés. Dr. Kalthoff bremeri lelkész „Das Christusproblem“ czimen a szabadelvű theologia ellenirányuló iratot adott ki. Több nemzedéken keresztül folytatott vizsgálódással a szabadelvű theologia a történelmi Krisztus képét törekedett megalkotni. A bremeri lelkész szerint ez naiv törekvés volt. Renan, Keim Tivadar és a többi munkája kárba vezett fáradság. Az evangéliumok Krisztus képe pusztán allegoria, az első keresztény korszak ethikus és humanistikus eszméi és erőinek személyesítése. Hogy nem-szabadelvű theologusok örvidenek-e és mennyire a Kalthoff Kisztusképének, képzelni is alig tudjuk. De a kiket támad, s a kikben elég tárgyias érzék van az érvek sulya iránt, nem sietnek a történelmi Krisztustól megválni. Az evangéliumokat nem tarthatják apokalyptikus iratoknak, mert azokban történelmi nevek és elbeszélések foglaltatnak. Jézus és a farizeusok, a saduceusok s Kajafás nem gondolhatók egy apokalypsiben. Nincs arra eset, hogy az apokalypsisek ha történetet adnak is elc, a történelmi személyeket néven nevezzék. Királyok, helytartók mindig csak képben emlittetnek azokban, mint szarvak, aranyékek, nagy állatok, de nem megnevezve, mint az evangéliumok elbeszéléseiben Herodes király. Bousset göttingeni tanár a Protestantenverein bremeri gyűlésén tartott felolvasásában megmutatta, hogy éppen történelmi szempontból nem állhat meg Kalthoffnak a tétele, hogy a Jézus személyét egy vallási communistikus kör költötte. Kalthoff szerint a Kisztusképnek nem az anyagát, nem a történelmi tartalmát kell nézni. „Csak az eszmének van abszolút, azaz szabályozó jelentősége, minden tapasztalati jelenség minden még oly jelentős történelmi korszak is

csak viszonylagos, csak fejlődéstényező az eszme megvalósítására.“ Lehet. De mi nem gondoljuk, hogy a fejlődélmélet azt hozná magával, hogy a történelmi nagyságok megfosztassanak történelmi személyiségüktől, hogy megtagadtassék a történelmi Jézus azért, hogy neve személyesítése legyen akár az első keresztény korszak erkölcsi erőinek, akár pedig „az ujkori társadalom mivelődés erőinek“.

A tordaiak öröme. Tordai egyházközségünkben a mult évi dec. 20-án valójában „szent öröm-érzésre gyúlt“ a híveknek szíve, abból az alkalomból, hogy templomukat szépen kijavítva, új, modern szerkezetű orgonával ellátva, ismét közhasználatba vehették. Az ez alkalomból rendezett szép ünnepélyen megjelent főpásztorunk is, Csifó Salamon lelkész kíséretében és részt vett benne egész Torda város intelligens közönsége, jeléül a felekezeti békés viszonyok virágzó állapotának, a mi Tordának még mindig régi erénye! Bizony örülhetnek a tordai atyfiak, hogy most már az egyházközségnek multjához méltó temploma van, a mely a mai modern kor igényeit is kellőképp kielégíti. Az ünnepély szónokai voltak: Ferencz József püspök, Csifó Salamon kolozsvári és Lőrinczi Dénes tordai lelkészek. A szép alkalmi beszédek közül kiemeljük püspökünk szónoklatát, melylyel most is valóban elragadta a nagy és díszes közönséget. A megújított templomnak legnagyobb ékesége az új orgona, melynek valóban magasztos hangja mellett a „tordai dalkör“ Adorján Domokos vezetése mellett régi híréhez méltóan működött közre, úgy a férfi karban, mint a vegyeskarban. Templomozás után mindenik felekezet és több hatóság tisztelgett népszerű püspökünknel. Ennek végeztével az ünnepélyt nagy arányú közebéd zárta be a vigadóban, melynek falai élénken visszhangozták, nemcsak unitárius hiveink, hanem az egész város örömét a jól sikerült munka felett. (n.)

Felügyelő-gondnoki beiktató ünnepély. Szép ünnepe volt febr. 6-án a kollégiumnak. Ekkor iktatták be hivatalosan a zsinaton megválasztott új felügyelő-gondnokot, Gál Jenő kir. táblai tanácselnököt hivatalába, szép közönség jelenlétében. Az ünnepélyt a főtiszt. püspök úr nyitotta meg. Közvetlen hatásm, tartalmas beszéde elején azzal foglalkozott, hogy minő nagy haladást tett a nevelésügy az utóbbi időkben, mennyire nőtt a tanító-világ tekintélye a közvéleményben. Minden más irányu haladás az iskolákra vezethető vissza s a második ezerév feladatait úgy oldhatjuk meg, ha minden gondunkat a kultúrára s ennek alapvető intézményeire fordítjuk. Egyházunk megalapítása óta mindig eleven tudatával birt az iskolák fontosságának. Ezt bizonyítja egyházunk és iskoláink multja. — A felügyelő-gondnok figye-

lemreméltó eszmékben gazdag beszédében rámutatott arra, hogy a középiskola legújában sokat közelített az élethez és annak igényeihez, midőn a természeti tudományok, élő idegen nyelvek, testgyakorlás és a nemzeti tárgyak helyet foglaltak tantervében. Azonban ma is vannak még hibák. A túlterhelés ma is megvan. Hiszi és reméli, hogy a hazai tanárság meg fogja találni a bajok orvoslásának módját. Melegen üdvözli a tanári kart és ifjúságot. Kollégiumunk a maga internátusával a nevelő-intézet jellegét nem nélkülözheti. Ezért a tanulóknak nemcsak elméje kiképzésére, hanem testi erejének, erkölcsi és kedélyvilágának harmonikus kifejllesztésére kell törekednünk. Ez intézet unitárius czélok, érdekek szolgálatára van rendelve. Ezért legyen valóságos, egyházas irányu és szellemű. — A tanári kar nevében dr. Gál Kelemen igazgató üdvözölte és biztosította ragaszkodásukról. Aztán felhívta a figyelmet olyan nehézségekre és akadályokra a melyek a tanári munka teljes sikerének útjában állanak. Egyik ilyen nehézség unitárius tanulónk szegénysége és az iskolázás költségeinek nagysága. A czél az lenne, hogy az egész unitárius ifjúságot ide összegyűjtsük, a szegény, de jóra való, szorgalmas és tehetséges ifjaink kizárva ne legyenek. E czél érdekében történt az idén a konviktusi szabályzat olyan módosítása, hogy szegény tanulóink fél kedvezmény mellett ebédet kapnak. Jelenleg nincs nagyobb reformra szüksége iskolánknak, mint hogy tehetséges és képzett tanárokat neveljünk és adjunk neki, mert a régi tanári gárda sorai ritkulnak; és ha a tanárnak megadjuk a lehetőséget arra, hogy — anyagi gondoktól teljesen felszabadítva — egészen az iskolának élhessen. Ily irányban kéri a felügyelő-gondnok erkölcsi támogatását s működéséhez Isten áldását. Az ünnepélyt az ifjúsági daloskör alkalmi darakokkal nyitotta meg és zárta be s a tornateremben társas ebéd követte, melyen különböző testületek képviselői szép számban vettek részt. (t. r.)

A washingtoni senatus új papja Az amerikai egyesült államok senatusa *dr. Hale Everett Edvard* bostoni unitárius lelkészt választotta meg a Milburn H. William elhalálózása után a senatusi templom papjává. A legnagyobb megtiszteltetés, mely egy felekezet lelkészét érheti. Dr. Hale Amerikának egyik legjelesebb szónoka és írója és mint ilyen nyerte meg a senatusi papságot, mely nincs felekezethez kötve. Örömmel fogadjuk e hirt, annál is inkább, mert a kívül együtt fog imádkozni a hatalmas egyesült államok senatusa, benne Magyarországnak egy kitünő barátját tisztelhetjük, ki évekkal ezelőtt fővárosunkat meglátogatta és rokonszenves cikkekkel írt nemcsak az itteni unitáriusokról, hanem általán a magyar népről és szép fővárosáról.

Baksay Sándor kún-szentmiklósi lelkész, a solti egyházmegye esperesét, a kitünő beszélyíró, Homeros fordítóját, a Kisfaludy-Társaság és a M. T. Akademia tagját, a dunamelléki ref. egyházkerületben a Szász Károly lemondásával megüresedett helyre püspökké választották.

Az 1848: XX. t.-cz. végrehajtása kérdésében a ref. konvent egy memorandumot fogadott el, melyet a ref. és ág. ev. egyházak kiküldött bizottsága készített. A memorandum első része, sérelmek, második elvek a dotatióra. A sérelmek:

1. „A jogtalan hittérítés,“ a mely napirenden van, nemcsak a róm. kath. egyház, hanem a községek és az állam által fentartott iskolákban, kórházakban, árva- és szeretetházakban, lelecnházakban, menedékhelyeken. — 2. „A protestáns hitoktatás megakadályozása.“ A tételes törvények (1848: XX. 4. §., 1868: XXXVIII. 6. és 11. §.) az iskolás növendékek vallásos oktatását az illető egyház hatáskörébe utalják és kimondják, hogy a tanuló csak a saját egyháza hitoktatójától nyert vallástani osztályjegy alapján léphet felsőbb osztályba; azonban e rendelkezésekkel szemben szintén napirenden van, hogy a róm. és gör. kath. alsóbb és felsőbb intézetek, sőt még a kir. kath. gimnáziumok sem bocsátják be falaik közé a prot. hitoktatókat, eltitkolják a prot. növendékeket. — 3. „A hitelveinkkel ellenkező vallási cselekmény teljesítésére kényszerítés.“ Az 1790/91: XXVI. t.-cz. 3., az 1868: LIII. t.-cz. 19., az 1895: XLIII. t.-cz. 1. §-ai kimondják, hogy senki hitével ellenkező vallási cselekmény teljesítésére nem kötelezhető és mégis mindennapi dolog, hogy nemcsak a r. kath. egyház intézeteiben, de még községi és állami iskolákban is a r. kath. ünnepekben részvételre, miselátogatásra stb. kényszerítik a prot. növendékeket; a szolgabíróságok és járásbíróságok büntetésekkel sujtják a protestáns földműveseket az István király napján végzett mezői munkák miatt; s az állam által fentartott gyárakban nagy-pénteken is dolgozásra kényszerítik a prot. munkásokat. — 4. „A temetők használata. Az 1868: LIII. t.-cz. 22. §-a biztosítja a temetők akadálytalan használatát; az 1879: XI. t.-cz. 54. §-a pedig büntető szankezióval látta el az előbb említett törvényt. Ennek daczára azonban a róm. kath. papság nemcsak a r. kath., hanem még a r. kath. községek által fentartott temetőekben is megakadályozza a prot. halottak tisztességes eltemetését és azok számára csak a temető egyik zugát jelöli ki. — 5. „Az egyenlőségi elvnek egyéb megsértései,“ a minők a hozzánk áttért szerzetes tanároknak az állami intézetekből kirekesztése, a prot. theológiának az állami egyetemokről hiányzása, a törvény ignorálása vagy áthágása esetén egyenlőtlen mérték a róm. kath. és a prot. papokkal szemben, az „erdélyi püspök“ czim, a róm. kath. és prot. hitoktatók egyenlőtlen díjazása, a prot. tábori lelkészség helyzete, a „hivatalos“-nak nevezett róm. kath. misék és azokra a prot. vallásu katonák kirendelése, a legjelentéktelenebb róm. kath. ünnepeknek is a megtartása iskolákban, hivatalokban s ezzel szemben a nagy-péntek semmibe vévése. — 6. „A jogellenes megadóztatások.“ Az 1790/91: XXVI. t.-cz. 6. §-a kimondta, hogy senki más egyház terhei viselésére nem kötelezhető, s mégis napirenden van, hogy a protestánsok, részint elévült canonica visitatio jegyzőköny-

vek, részint pedig a patronátusi kötelezettségre való hivatkozással párbérfizetésre, szolgálmányok teljesítésére és a róm. kath. papok és tanítók eltartására köteleztetnek, a patrónusi jogok gyakorlásából azonban kirekesztetnek. — Mindezeknek orvoslását kívánja.

A mikre nézve a memorandum dotatíot kér:

1. „Egyházi adózás“. E közszükségletek között legelső helyen áll a túlterhelt gyülekezetek terheinek az egyházi adózási rendszer átalakítása mellett leendő megkönnyítése. — 2. „Az egyházi közigazgatási költségek“. — 3. „A lelkészek korpótléka“. — 4. A lelkészi nyugdíjintézetek támogatása. — 5. „A vallástanítás segélyezése“. — 6. „Kulturális és humanitárius intézmények segítése“. — 7. A lelkész és tanárképzés segítése. Segélyekre kér a ref. egyház összesen: 3.966,839 kor. 20 fill., az ág. ev. 1.804,407 kor. 60 fill. Az állami dotációt a prot. egyházak főhatóságai saját hatáskörükben számolnák el, a jóváhagyott számadást jegyzőkönyvbe foglalják és a jegyzőkönyvet a kormányhoz felterjesztenék.

Az angol biblia-társulat ünnepe. 1804-ben alakult az angol biblia-társulat. Száz év alatt sok ezer és millió példányban terjesztette a bibliát a föld minden népének nyelvén. A meglevő fordításokat javította és sok, eddig kevésbé ismert nyelven szólaltatta meg az evangéliumot. A világ távoli részeiben sok népet hódított meg ezzel a kereszténységnek. A társulat száz éves fennállására Londonban nagy ünnepélyt tart, melyen eddig végzett munkáját és jövődő feladatait veszi számba.

Herder-ünnep. A XVIII. száz utolsó felében Németországban a rationalismusnak, melyet azelőtti képviselői nagyon elsőkélyesítettek, új formát és új életet adott Herder Gottfried János, a költő és pap. Weimarban volt udvari lelkész a Goethe idejében és ott is halt meg 1803. dec. 18-án. Halálának századik évi fordulóján ünnepet szenteltek a németek emlékének. Herder számos művet írt, melyekben theológiával, bölcelettel, történelemmel, költészettel foglalkozik s melyek együtt mintegy hatvan kötetet tesznek ki; ezek közül a legismertebbek és ma is becsesek „A héber költészet szelleme“ és „Az emberi nem történelmének bölcelete“ című munkái.

A bajor országgyűlésen egy róm. kath. főpap, a „centrum-párt“-nak egy tagja a modern parlamentekben szokatlan ügyet tett szóvá. Egy kathekizmus ellen szólalt fel, melyet a pfalzi egyesült protestans egyházban használnak. A magasállású bajor honatya megütöközését fejezi ki azon, hogy e kathekizmus nem tanítja a „szentháromságot“, és ebben a felekezeti békének megzavarását látja. Felhivta azért a ministert, hogy az állam jóléte és a vallási béke érdekében vizsgálta meg a pfalzi protestans kathekizmust. Mily színvonalon állhat e bajor főpap és a merészségnek meg mily fokán, hogy egy más

felekezetnek vallási tankönyveit akarja ellenőrizni! Bajorországban mostanában a „centrum-párti“ képviselők mintegy tanulmányt csinálnak a protestantismusból, a mi nagyon dicséretes dolog lenne, ha nem arra használnák, hogy gyalázzák a protestantismust és jeles férfait szidalmazzák.

X. Pius az egyházi zenére vonatkozólag a mult év végén levelet bocsátott ki. Pius pápa úgy találja, hogy egyháza nagyon elvilágiasodott. S elég őszinte, hogy ezt mindjárt pápasága kezdetén értézésére is adja az egyházmegyék vezetőinek, ezúttal a zenére nézve. A levél Respighi bibornokhoz, Róma püspöki helynökéhez van intézve és abban a többek között ezeket írja: „Sokat kell a miseénekekben, a lörettói litániában, az eucharisztikus hymnusokban vagy eltávolítani, vagy megváltoztatni; de a mi teljes átalakításra szorul, az a különféle templomokban és bazilikákban végezni szokott Vesperások éneke. A Caeremoniale Episcoporum liturgikus rendeletei és a klasszikus Római Iskola szép zenészeti hagyományai mindezekben nem találhatóak fel többé. A papság ájtatos zsolozsmázása helyét, melyben a nép is részt szokott venni, a zsolozsmák szavaira irt végnélkül való zenedarabok foglalták el, valamennyien a régi opera-darabok mintájára szabva és legtöbbször oly alacsony foku műízléssel, hogy még a csekélyebb igényű profán koncertekben sem irgalmaznának nekik. Ezek a darabok a keresztány ájtatosságot bizony cöl nem segítik soha; csupán néhány kevésbé értelmes ember kíváncsiságát érdeklik; nagy többsége a jelenlevőknek boszankodik és megbotránkoszik azon, hogy ekkora visszaélést hogyan lehet oly sokáig túrni. Mi tehát elhatároztuk, hogy ezt teljesen megszüntetjük, hogy így a Vesperások ünnepéye mindenben az általunk megjelölt szabályok szerint történjék“. Kijelenti továbbá, hogy az az akarata, hogy a cifra, opera- és operettszerű zene helyett a régi gregoriánus énekek alkalmaztassanak.

Loisy abbé munkáit az index-congregatio eltiltotta. Hú katolikusok nem olvashatják „Az evangélium és egyház“, „Izrael vallása“, „Evangeliumi tanulmányok“, „A negyedik evangélium“ és „Egy kis könyv körül“ című műveit. A párisi Institut catholique növendékei sem hallgathatják Franciaország egyik elsőrendű írójának és hitszónokának előadásait. A pápai ítélet felfüggesztette a tanárságtól is. Itt nem reformál Pius. Loisy a mai protestáns tudományos theológiából táplálkozott, s következtetései hogyan nyerhették volna meg Róma tetszését? Pedig Loisy az egyház tekintélyét sehol kétségbe nem vonta. Szabadon bírálja a szentkönyvek authenticitását, de elismeri az egyház isteni tekintélyét, azzal ugyan adós marad, hogy ez a tekintély min alapszik.

Műveiben az észre, lelkiismeretre, a benső szellemi tekintélyre hivatkozik. Hittársait arról akarja meggyőzni, hogy szüksége van a katolikus egyháznak a benső reformra. De a kik a protestáns szabadságban növekedtek, kevésbé tudják érteni, hogy míg valaki a szellemi tekintélynek hódol, ugyanakkor az egyháznak isteni tekintélyét tanítsa. Loisyt egy nyilatkozata szerint az indította e művei megírására, hogy vizsgálódva azt a kérdést kellett magának föltennie, hogy „hogyan lehet az, hogy a római egyház, mely a középkorban vezetője volt az európai műveltségnek, többé nem az, hogy az ismeretben való előhaladás, mire papsága által akkor befolyt, ma annak befolyása nélkül történik? Miért él az egyház a mult formuláin, miért egy oly korban, mikor a theológiának minden kérdése teljesen új alakot öltött?” Loisy a maga lelkiismerete szerint megtette kötelességét. Befolyást akart gyakorolni arra, hogy a római egyház theológiája átalakittassék. De az ily kísérlet mindig kivezet Rómából. Kivezette őt is. Visszatér-e? A pápai ítélet közlésekor azt felelte, hogy mint historikus fentartja szabadságát, mint egy háztag aláveti magát a pápai tekintélynek. De Róma feltétlen megadást követel Ehrhard és Schell, a német róm. kath. szabadelvű írók száználmas zarándok utját fogja-e megjárni, vagy pedig meg fog állani tántorithatlanul, mint az igazság bajnoka s nevét odacsatolja eme fénylő nevekhez, a Renanéhoz és Loyson Hyacintheéhoz, erre érdeklődéssel várjuk a feleletet.

Priestley-émlék. Angolországban, Leeds városában Priestleynek halála századik évfordulóján, febr. 6 án szobrot emeltek. A híres természettudós, theologus és bölcész Leedsben élte le életének egy részét, ámbár lakott más városban is és az Amerikai egyesült államokban Northumberlandben (Pennsylvania) halt meg. Leedsben írta „Harmony of the Gospel in Greek and English“ és „History of Discoveries relating to Vision, Light and Colours“ czimű könyvet és itt tette legnevezetesebb tudományos felfedezéseit. Itt foglalkozott a villanyosságra vonatkozó kísérletekkel, a levegő vizsgálásával. Egy könyvtárt is alapított, mely ma leeds i könyvtár név alatt ismeretes s eredeti szabályait Priestley írta s kéziratát gondosan őrzik. Leeds azért egyik közterén szobrot emelt Priestleynek. Harding T. W. őrnagy volt a legfőbb adományozó. A leleplezés ünnepélyén közreműködött dr. Gordon Sándor a manchesteri theol. intézet igazgatója is és Harding őrnagy. — Warringtonban a leeds i ünnepély napján emléktáblával jelölték meg azt a házat, hol Priestley hat évig lakott és „A History of Electricity“ cz. munkáját írta, melyért a „Royal Society“ — tudományos társaság tagjául választotta.

Faji sajáttság és a kereszténység kölcsönös hatásáról

Fuchs német tudós Angliában felolvasást tartott s fejtegetéseinek eredményét a következő tanulságos tételbe foglalta össze:

1. a német és az angol vallásosság a kereszténységnek két alapvető különbségű alakulása, a mely a két nép szellemi életének különbözőségével függ össze szervesen; 2. a népek vallásosságának sajátossága teszi őket valódi népekké; 3. a német vallásosság az önálló meggyőződésen s a szellemi értékek iránti intenzív érdeklődésen alapul; 4. az angol vallásos élet szakadozottsága (church, puritanismus, enthusiasmus) azt igazolja, hogy az angol nép különböző nemzetiségek (kelták, angol-szászok, normannok) keveréke; 5. az angol nép jellemében erős testületi érzék lakozik, a melynek az eredménye a szellemi életnek látható formákba való foglalása; 6. az angol vallásos életnek mind a három árnyalata leghivebben tükrözi vissza e jellemző sajátosságot; 7. az angol vallásosság a magas püspöki egyházaknak a maga hierarchiáját, a puritanismusként merev törvényszerűségét s az enthusiasmusnak (p. o. Cromwell klasszikus korszakában) a maga mélyebb vallásos erkölcsi jellegét köszöni.

Spencer Herbert. A múlt év végén nyolczvanhárom éves korában életét bevégezte. Nevét a világ legnagyobb gondolkozói közt fogják említeni mindenkor. A fejlődélméletnek volt a bölcselője. Nem ismeretlen az eszme a Spencer előtti bölcséletben sem. De a fejlődéselv alapján ő alkotott egész s összhangzatos rendszert. Már Darwin előtt evolutionista volt, sőt neki része van abban, hogy Darwin „a sok és hosszú csatát megvívta“ az evolutióra. A mit Darwin a fajok eredetére nézve a természettudományban megmutatott, azt a bölcselmen Spencer vitte keresztül; azt a termékenyítő elvet, mely az emberi gondolkozásnak minden körére, magára a theológiára is az utóbbi évtizedekben jelentékeny hatást gyakorolt és még inkább fog a jövőben gyakorolni. A bölcselmet a kritikából tudományyá vitte át. Az Isten szerinte „megismerhetetlen“; de ebből nem az következik, hogy az agnosticizmust vallássá kell tenni, mint némely tanítványa tette, mert e kiváló szellem maga meghajolt az „Unknowable“, a „Megismerhetetlen“ előtt.

Kovács Albert †. A hazai protestantizmusnak nagy vesztesége. Mint ember és író egyaránt kivált. Erős jellem és világos elméjű tudós. A modern theológiának volt ő is a hive, mint testvére Ödön. Kalvinista egyházi tekintet ugyan egy-egy esetben befolyásolta ítéletét. Egyik művében az unitarizmust dogmatikai szempontból „nem természetes képződménynek“ állítja, mi modern theologusnál a legszembetűnőbb dogmatikai ellenmondás. De a gyakorlatban nem volt kizárólagos; a 70-es években a legbuzgóbb harcosa, vezére volt annak a mozgalom-

nak, mely a „Protestans egyület“ létrehozta, melyben a többi protestans, ág. ev. és unitárius egyházbeli férfiakkal, Wéber Samuval, Ferencz Józseffel és Simén Domokossal együtt működött, míg az orthodox áramlat az együletet meg nem szüntette. Kovács Albert, mint több ízben országgyűlési képviselő a politikai téren is szerepet játszott. A ref. egyház újra szervezésében állandóan résztvett és széleskörű jogi tudásával arra befolyt. Legnevezetesebb munkája Egyháztudomány, melyben a kath. és prot. egyházjogot tárgyalja s mely ma is páratlan munka. A prot. irodalmat gazdagította fordításaiival is: Langh Henrik Ker. dogmatikáját, Baur Ker. egyházát ő fordította le Kereszturi Sándor név alatt magyarra. Febr. 4-én hunyt el hatvanhat éves korában. A budapesti ref. theol. akadémiának harmincznyolcz évig volt tanára és kitűnősége.

Időb Ábrányi Kornél, a magyar zene nagynevű apostola, félszázados búzgó és törhetetlen fáradozás után elköltözött az örök nyugodalomba. Gazdag nemesi családból született s elhagyva a kinálkozó fényes pályát, egész életét a tősgyökeres magyar zene kiművelésére s elfeledt multjának felderítésére szentelte. Erkelrel és Lisztrel karöltve működött e téren. A vidéki dalos egyesületeket szövetkezésre szólította fel s ő rendezte az első országos dalos ünnepeket (1865.). Megindította vagyona feláldozásával az első magyar zenei folyóiratot (Zeneszeti Lapok) s azt a közönség részvétlensége mellett is 16 éven át fentartotta. Bartalus, Mosonyi, Rózsavölgyi, Reményi és mások közremunkálásával végre fellángolt a 60-as években a magyar zene kultusza. Számos magyar darab keletkezett, sőt Liszt az Ábrányi búzdítására magyar rapszodiákat is irt. Országos Zeneakadémiát alapítottak, melynek Ábrányi volt első tanára, hol aggkoráig áldásosan működött. 1897-ben ülték meg országos ünnepléssel első jubileumát közhasznú életének; 80-dik születésnapján szintén fölkereste a nyugalomba vonult mestert az irodalom és művészet hódolattal kifejezett hálája. Mult év dec. 22-én hunyt el életének 81-dik évében. Józan Miklós esperes tartott felette halotti beszédet. Fia Kornél és Emil, e kiváló írók, s számos művész, költő s a fővárosi élet kitűnőségei kísérték ki az elhunytat a Kerepesi-temető diszhelyére, melyet a Szilágyi Sándor és Csemegi Károly sirja mellett jelölt ki részére a főváros. *K—ó.*

Derzsi József, volt kolozsvári unitárius pap és tanár jan. 23-án hatvanadik évében Székely-Udvarhelyt elhalálózott. Mint pap és az irodalom tanára több évig járult a művelődés munkájához. Ifjú korában költészettel is foglalkozott. Több évvel ezelőtt a vizgyógymódról írt és adott ki egy könyvet a nép számára. Váry Albert kénos-udvar-

helyi pap, mint írják, remek beszédben méltatta a sirnál az elhunyt jelességeit s humanitását, melyet a székely köznép iránt tanusított.

Az érettségi vizsgálat reformja. A Budapesti Tanári Körben dr. Kármán Mór tájékoztató előadást tartott „az érettségi vizsgálat kérdéséről Európában“ czimen. Ismertette, hogy miképen alakultak az érettségi vizsgálatok a külföldön. Kezdte Németországgal. A kezdeményezés itt Poroszországból indult ki és a tizenhetedik században különösen Mayer és Gaedicke tanárok foglaltak állást az érettségi vizsgálat mellett. Az az érettségi azonban nem volt olyan, mint a mai, a mennyiben csak abból állott, hogy kiki, mielőtt az egyetemre befogadták, köteles volt vizsgát tenni a bölcsészeti kar dékánja előtt. Ez az intézkedés azonban idővel helytelennek bizonyult és így a tizennyolczadik században életbeléptették az abiturensek vizsgálatát. Ez időtájt Németországban még nem létezett külön kultuszminister; ez az állás csak a szerencsétlen francia hadjárat után kreáltatott és az első kultuszminister Humboldt Vilmos lett. Humboldt alatt volt az első ankét az érettségi vizsga reformja ügyében és ennek eredménye az lett, hogy törvényben kimondatott, hogy mielőtt valaki az egyetemre juthatna, köteles érettségi vizsgálatot tenni és az előmenetel meghatározására életbeléptettek három fokot. A német kormány azóta is rendkívül figyelemmel kísérte az érettségi vizsgálatok ügyét és 1832-ben megalakult egy bizottság, mely minden évben összegezve az érettségi vizsgálatokon szerzett tapasztalatait, jelentést készít a kormány számára, hogy az esetleg bekövetkezendő reformoknál helyes utbaigazítással szolgáljon. Németország után Svájcra tért át az előadó és kiemelte, hogy Svájc huszonnégy kantonjában mindenütt más-más az érettségi vizsgálat módja és hangsúlyozza, hogy ott is erősen készülnek czélserű reform behozatalára.

A székelység fölsegítése. Kisküküllő és Torda-Aranyos megyék törvényhatóságának kérésére Tallián földművelésügyi minister elrendelte, hogy a székelyföldi felsegítő actio e megyék és Maros-Torda szomszédos székelylakta községeire, sőt Toroczkó községre is kiterjesztessék. Együttal felhívta Balogh Vilmos ministeri tanácsost, hogy a gazdasági helyzet javítására irányuló javasolataival ezen községekre is legyen kellő figyelemmel.

Budapest vallásügyi kiadásai 1902-ben meghaladták a 918.000 koronát. Ennek nagy része rendkívüli kiadás volt kath. templomokra, pl. 302 ezer korona jutott a mindig épülő bazilikára. A többi felekezetek részére adott évi segély a szokott keretben maradt: az evangélikusok 44, reformátusok 45, zsidók 54 ezer, görögkeletiek 3500, unitáriusok ezer koronát kaptak.

„**Üti jegyzetek és tapasztalásaim** a magyar orvosok és természetvizsgálók Kolozsvárt tartott XXXII-ik gyűlése alkalmával“ czim alatt **Kunszt János** orvos érdekes leírást közölt a „Losonecz és Vidéke“ lapban. E leírás is adatot szolgáltat ahoz, hogy a tudomány nem ellenkezik a vallással. Kunszt orvos nemcsak a természettudományi felolvasásokat hallgatta meg, hanem indítva érezte magát arra is, hogy Kolozsvár templomaiban az istentiszteletekben részt vegyen, köztük a mi templomunkban két vasárnapon, a délelőtti istentiszteleten.

ARANYKÖNYV.

Az „Ezredéves Emlékalap“-ra tett kegyes adományok.

(26-ik közlemény.)

285. Jóváírt kamatok $\frac{1}{2}$ évre	176	kor.	82	
286. Sándor Áron, kadácsi lelkész	5			—
287. Vas István h.-szt.-péteri lelkész (3-szor.)	5			—
288. Báró P. Horváth Kálmán főgondnok				
(10-ik.)	100			—
289. Jóváírt kamat $\frac{1}{2}$ évre	181		48	"
290. Jóváírt kamat $\frac{1}{3}$ évre	177		67	"
291. Derzsi Károly tanár Tordáról (4 szer.)	50			—
292. Jóváírt kamat $\frac{1}{3}$ évre	181		03	"
293. Báró P. Horváth Kálmán főgondnok				
(11-ik.)	100			—
294. Özv. Koronka Antalné	10			—
Összesen				
	987			—
Az előbbi 25 közlemény				
	7080		69	f.
Együtt				
	8067			f.

Midőn „Ezredéves Emlékalap“-unk jelen állását bemutatom, köszönetemet nyilvánítom azoknak, a kik kegyes adományaikkal a mult évben is hozzájárultak ez alap gyarapításához. Vajha a nemes példaadás követésre találna!

Kolozsvárt, 1904. februárius 2.

FERENCZ JÓZSEF,
unitárius püspök.